

MAKDİSÎ'NİN KİTÂBU'L-EMRÂZ'I ÖZELİNDE HZ. PEYGAMBER'İN HASTALIKLARA BAKIŞI

M. TALHA KILIÇ
ANKARA SOSYAL BİLİMLER Ü. İSLAMİ
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ Y. L. ÖĞRENCİSİ

ÖZET

Hayatın her alanında insanlığa yol gösteren, olaylar ve durumlar karşısında nasıl bir tavır takınılması gerektiğini bütün açıklığıyla ifade eden Hz. Peygamber (sas), hastalıklar konusunda da çok önemli tavsiyeler ve uyarılarda bulunmuştur. O'nun bu tavsiyeleri sadece ilk dönem hadis kaynaklarında “Kitâbu'l-Merzâ” ve “Kitâbu't-Tıbb” gibi bölümlerin açılmasına değil İslami literatürde et-Tıbbu'n-Nebevî, Kitâbu'l-Meraz ve Kitabu'l-Emrâz türü müstakil eserlerin doğmasına da sebebiyet vermiştir. Buradan hareketle bu makalede biz, hicri yedinci yüzyıl hadis alimi olan Ziyâeddin el-Makdisî'nin kaleme aldığı “Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât ve't-Tıbb ve'r-Rukayyât” isimli eser özelinde Hz. Peygamber'in hastalıklara olan bakışını tespit etmeye ve söz konusu eseri bu bağlamda ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Hastalık, Kefâret, Makdisî, Kitabu'l-Emrâz.

THE PROPHET
MUHAMMAD'S VIEW
ON THE DISEASES
WITHIN THE CONTEXT
OF KİTAB AL-AMRADH

ABSTRACT

As the Prophet Muhammad (pbuh) guided in all aspects of life and evidently instructed how to treat against the events and situations encountered, he also gave advices and warnings on diseases. His advices and warnings not only led the chapters such as “Kitab al-Mardhah” and “Kitab al-Tıbb” to hold place in early Hadith books but also caused the separate books like al-Tıbb al-Nabawi, Kitab al-Maradh and Kitab al-Amradh to be produced in Islamic literature. Considering the literature on diseases, this paper aims to determine the Prophet Muhammad's view on diseases within the context of Kitab al-Amradh wa al-Kaffarat wa al-Tıbb wa al-Ruqayyat by Dhiya al-Din al-Maqdisi, who was a Hadith scholar in seventh century of Hegira.

Keywords: the Prophet Muhammad, Disease, Kaffarat, al-Maqdisi, Kitab al-Amradh.

Giriş

Asırlar boyunca Hz. Peygamber'in (sas) hadisleri amelî ve itikâdî birçok meseleye mesned kabul edilmiştir. Bununla birlikte hadisler tarihi süreç içerisinde bir araya getirilerek hicrî ikinci yüzyıl ile hicrî üçüncü yüzyıl aralığında “ale'l-ebvâb” ve “ale'r-ricâl” olarak tasnife tabi tutulmuştur. Yapılan tasniflerde Hz. Peygamber'in her bir konuyla ilgili söylemiş olduğu sözler İslam ümmeti içerisinde kabul edilmiş ve genel bir hareket tarzının oluşmasına sebebiyet vermiştir. İşbu hadisler sadece bir kabule değil ciddi fırkalaşmaları da beraberinde getiren tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Böyle olunca her bir başlık kendi içerisinde özel olarak incelenmiş ve kimi zaman bu başlıkların isimlerini taşıyan müstakil eserleri de üretmiştir. Hadis eserlerinde gördüğümüz “Kitâbu'l-Merzâ” ve “Kitâbu't-Tıb” gibi başlıklar, müstakil eserler olarak karşımıza çıkan “*et-Tıbbu'n-Nebevî*”^[1] “*Kitabu'l-Meraz*”^[2] ve araştırmamızın konusu olan “*Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât*”^[3] isimli eserler böyle bir çabanın ürünüdür^[4]. Söz konusu başlık ve eserlerin özel olarak ele alınmalarında sadece bu çabanın değil İslam ümmetinin hastalıklar ve tedavileri noktasında Hz. Peygamber'in tavsiyelerini çokça merak edip uygulama isteklerinin de olduğu bir gerçektir. Nitekim günümüzde

- [1] Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed İshâk el-İsfehânî, *Mevsû'atu et-Tıbbu'n-Nebevî*, thk. Mustafa Hızır Dönmez et-Türki (Beirut: Dâr-u İbn Hazm, 2006); Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zer'î İbn Kayyim el-Cevzî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, thk. Ebû Ömer Mahmud Şevki Müflih (Riyad: Daru's-Salam, 2012)
- [2] Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî İbn Ebî'd-Dünya, *Kitâbu'l-Meraz ve'l-Keffârât*, thk. Abdulvekil en-Nedvî (Bombay: Daru's-Selefiyye, 1991)
- [3] Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulvahid Ziyaeddin el-Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât ve't-Tıb ve'l-Rukayyât*, thk. Ebû İshak el-Huveynî el-Eserî (Kahire: Dar-u İbn Affân, 1999)
- [4] Diğer eserler için ayrıca bkz: Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulvahid Ziyaeddin el-Makdisî, *et-Tıb ve'r-Rukayyât ve'l-Emrâz ve'l-Keffârât mine'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi's-Şerîf*, thk. Muhammed Hasan Muhammed İsmail (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003)

Hız. Peygamber'in (sas) tedavi tavsiyelerinden sadece biri olan hacamatın bu denli artması da bu merakı destekler niteliktedir.

Hız. Peygamber'in (sas) tıp ve hastalıklar ile ilgili sözlerinin hadis kaynaklarında ki sayısal dağılımı da oldukça önemlidir. Söz gelimi İmam Müslim'i *Sahîh*'inde Dârimî'yi ise *Sünen*'inde tıp ve hastalıklar ile ilgili özel bir bölüm açmadıkları için müstesna tutarsak Kütüb-i Sitte'nin diğer kitaplarında bu konulardaki bölümlere rastlamak mümkündür. Bu durum Müslim'in ve Dârimî'nin bu hadislere yer vermedikleri manasına gelmemelidir. Çünkü bu hadisleri Dârimî'nin "Kitâbu'r-Rikâk" başlığı altında Müslim'in ise çok farklı bablar altında rivayet ettiği görülmektedir. Tıp ve hastalıklar ile ilgili hadislerin Kütüb-i Sitte'nin diğer kitaplarında ki sayısal dağılımı ise şu şekildedir: İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde 141, Tirmizî'nin *Sünen*'inde 51, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde 60, Nesâî'nin *Sünen*'inde 192, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ise 113 rivayet şeklindedir. Tüm bunlar Hız. Peygamber'in (sas) bu alana ne denli önem verdiği için bir kanıtı mahiyetindedir.

A. Ziyâeddin el-Makdisî'nin (ö. 643/1245) Hayatı ve Eserleri

Tam adı Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed el-Makdisî es-Sa'dî olan Makdisî hicrî 569/1174 yılında Dımaşk'ta dünyaya gelmiştir.^[5] İlmî bir çevrede büyüüp yetişen Makdisî; hafız, hüccet ve Ziyâeddin lakaplarıyla meşhur olmuştur.^[6] Babası devrin önemli âlimlerinden Abdülvâhid b. Ahmed el-Makdisî'dir. Annesi ise aynı aileye mensup Rukiyye bnt. Ahmed el-Makdisiyye'dir.^[7] Küçük yaşta Kur'ân'ı ezberleyen Makdisî, kendi memleketi olan Dımaşk'ta birçok âlimden hadis almıştır. İlk rihlesini hicrî 595 yılında Mısır'a gerçekleştirmiştir. Orada başta Ebu'l-Kâsım el-Bûsîrî olmak üzere birçok âlimden hadis işitmiştir.^[8] Ardından ikinci rihlesini Bağdat'a gerçekleştirerek orada meşhur hocaları arasında bulunan Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî'den çokça istifade etmiştir.^[9] Ardından sırasıyla İsbahan, Hemezân, Nişabur, Herat ve Merv gibi şehirleri dolaşmıştır. Bu seyahatlerinde beş yüzden fazla hocadan ders aldığı ifade edilmiştir.^[10]

[5] Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtı'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, thk. Beşar Avvad Maruf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 14/472; Abdurrahman b. Ahmed b. Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin (Riyad: Mektebetu'l-Abikân, 2005), 3/515

[6] Selahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*, thk. Ahmed Arnavût veTürki Mustafa (Beyrut: Dâr-u İhyai't-Turâsi'l-Arabî, 2000), 4/48.

[7] Mehmet Efendioğlu, "Ziyâeddin el-Makdisî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/491.

[8] İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/516

[9] Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*, 4/48

[10] İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/516

Bir Hanbelî âlimi olan Makdisî hicrî 612 yılında Dımaşk'a döndükten sonra Kâsiyûn dağının eteklerinde Dârulhadis ez-Ziyâiyye'yi kurmuş ve orada çok sayıda talebe yetiştirerek eser telifine yönelmiştir.^[11] Makdisî'nin talebeleri arasında; İbnu'l-Hâcib, İbn Kudâme, İbnu's-Sellâm, Ali el-Mevsîlî gibi meşhur âlimler bulunmaktadır.^[12]

Hadis ve rical ilminde hatırı sayılır bir mevki elde eden Makdisî hakkında talebelerinin ve akranlarının sözleri oldukça dikkat çekicidir. Söz gelimi talebelerinden İbn Neccâr'ın onun hakkında kullandığı şu ifadeler oldukça önemlidir: “O; hafız, mutkım, sebt, sika, sadûk, nebîl, hucce, hadis ve rical âlimi, birçok hadis mecmuası ve tahricine sahip, takvalı, zahid, âbid, helal lokma noktasında oldukça ihtiyatlı, Allah yolunda mücahit birisiydi. Ömrüme yemin olsun ki gözlerim; iffeti, nezaheti ve ilim talebindeki güzel yolu itibariyle onun bir benzerini görmemiştir.”^[13] Zehebî ise Mizzî'den onun hakkında şunları aktarmaktadır: “Ziyâeddin, Hafız Abdulgani'den daha fazla hadis ve rical bilgisine sahipti. Kendi döneminde bir benzeri daha yoktu.”^[14] Bununla birlikte Makdisî hakkında: “Rabbanî âlimlerden biriydi”, “rivayet hususunda oldukça ihtiyatlıydı”^[15], “çokça zikreder ve mütavaziydi” gibi ifadelerde kullanılmıştır.^[16]

Velûd bir âlim olduğunu bildiğimiz Makdisî, her ne kadar hadis ve rical âlimi olarak tanınsa da pek çok alanda eser telif etmiştir. Bu eserlerinden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. *Fezâilu'l-Kur'ân*
2. *Kitâbu'l-Ahkâm*
3. *el-Ehâdisü'l-Muhtâra (tanınmasını sağlayan eseri)*
4. *Fezâilu'l-A'mâl*
5. *Fezâilu's-Şâm*
6. *Menâkıbu Ashâbi'l-Hadis*
7. *en-Nehyu 'an Sebbi'l-Ashâb*
8. *Kitâbu'l-Cenne*
9. *Kitâbu'n-Nâr*
10. *Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât ve't-Tıb ve'l-Rukayyât*^[17]

[11] İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/516-517; Efendioğlu, “Ziyâeddin el-Makdisî”, 44/492

[12] Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*, 4/49

[13] İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/516

[14] İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/517

[15] Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî (Haydarabad: Dâiretu Meârifî'l-Osmâniyye, 1956); 4/1406

[16] İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/517

[17] Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*, 4/49; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/518-519; bkz: Efendioğlu, “Ziyâeddin el-Makdisî”

28 Cemâziyelâhir 643'te bir pazartesi günü 74 yaşında iken vefat eden Makdisî, (rahmetullahi aleyh)^[18] medresesinin bulunduğu Dımaşk'taki Kâsiyûn dağının eteklerine defnedilmiştir.^[19] Asıl konumuz Ziyâeddin el-Makdisî'nin hayatı ve eserleri olmadığı için bu kadarla iktifa ediyoruz.

B. Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât'ın Özellikleri ve Muhtevası

Makdisî'nin kaleme aldığı ve çalışmamızın konusu olan "*Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât ve't-Tıb ve'r-Rukayyât*" isimli eserin üç farklı isimde baskısı yapılmıştır. Bu baskılar Mecdî Fethî es-Seyyid tarafından "*et-Tıbbu'n-Nebevî*"^[20], Muhammed Hasan Muhammed İsmail tarafından ise "*et-Tıb ve'r-Rukayyât ve'l-Emrâz ve'l-Keffârât mine'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf*"^[21] adıyla neşredilmiştir. Araştırmamıza esas olan eser ise "*Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât ve't-Tıb ve'r-Rukayyât*"^[22] ismiyle Ebû İshak el-Huveynî tarafından neşredilmiştir. Eserin Rûdânî tarafından "*el-Merdâ ve'l-keffârât*"^[23] ismiyle ihtisar edildiği belirtilse de maalesef bu esere ulaşamadık. Eseri "*et-Tıbbu'n-Nebevî*" ismiyle neşreden Mecdî Fethî es-Seyyid, eserin yazma haline ilişkin önemli bilgiler vererek şöyle demektedir: "*Eserin ilk yazması on dört sayfadan oluşmaktadır. Ancak bu sayfalar oldukça büyük sayfalar. Her bir sayfada yirmi altı satır, her satırda ise ortalama on beş kelime bulunmaktadır. Eserin ikinci yazması ise ilkinin bir kopyasıdır. Ancak burada müstensih senedleri hafz etmiştir. Bu nüsha ise kırk bir sayfadan oluşmaktadır. Her bir sayfada on dokuz satır, her satırda ise yedi kelime vardır.*"^[24]

Hiz. Peygamber'in tıp ile alakalı hadislerini bir araya toplayan Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*'ı telif etme sebebini eserinin mukaddime kısmında şu şekilde açıklamaktadır: "*Kardeşlerimin bazıları benden Hiz. Peygamber'in tıp ile ilgili meşhur kitaplarda geçen sahih hadislerini toplamamı istediler. Bende bu isteğe cevap vererek Hiz. Peygamber'in hastalığın kefareti olduğu, kulun derecesini yükseltip günahlarının silinmesine vesile olduğu ile ilgili hadislerini toplayarak işe başladım.*"^[25]

[18] Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, 4/1406; Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*, 4/49; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/521.

[19] İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, 3/521.

[20] Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulvahid Ziyaeddin el-Makdisî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyid (Tanta: Dâru's-Sahabeti't-Turâs, 1989)

[21] Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulvahid Ziyaeddin el-Makdisî, *et-Tıb ve'r-Rukayyât ve'l-Emrâz ve'l-Keffârât mine'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf*, thk. Muhammed Hasan Muhammed İsmail (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003)

[22] Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulvahid Ziyaeddin el-Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât ve't-Tıb ve'l-Rukayyât*, thk. Ebû İshak el-Huveynî el-Eserî (Kahire: Dar-u İbn Affân, 1999)

[23] Mehmet Efendioğlu, "Ziyâeddin el-Makdisî"

[24] Makdisî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 13.

[25] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 2823.

Ziyâeddin el-Makdisî eserine Hz. Peygamber'in tıp ile alakalı 92 hadisini almış ve bu hadislerin tamamının Sahîhayn'da geçtiğini ifade etmiştir.^[26] Elbette bu hadisler sadece Sahîhayn'da değil Kütüb-i Sitte'nin diğer kitaplarında da geçmektedir. Elimizdeki nüshaları tahkik edenlerin bunu açıkça belirttiği gibi Makdisî'de ara ara buna değinmiştir. Baskılar arasındaki hadis sayıları da farklılık göstermektedir. Söz gelimi Mecdî Fethî eserin baş kısımlarında toplamda 93 hadis olduğunu belirtmesine rağmen eserde 91 hadis yer almaktadır. Bunun sebebi ise Ebû İshak el-Huveynî neşrinde bulunan iki hadise yer vermemesidir.^[27] Ebû İshak el-Huveynî neşrinde ise Mecdî Fethî neşrinde bulunan bir hadis yer almamaktadır.^[28] İki baskı arasındaki sayısal farklılığın sebebi budur. 93 hadis üzerinden değerlendirmesini yapan Mecdî Fethî, bu hadislerin sıhhat dağılımlarını şu şekilde göstermektedir: “*Kavlî ve fiilî hadislerin toplamı 93'tür. Bunların 84'ü sahîh veya hasen'dir. Yedisi zayıf, ikisi ise şiddetli zayıftır. Mevzu' hadis ise yer almamaktadır.*”^[29] Bu ifadeler her ne kadar Makdisî'nin eserinin mukaddimesinde zikrettiği ve sadece sahîh hadisleri alacağını belirttiği sözlerine aykırı görünse de sahîh hadislerin dağılımının fazla olması itibarıyla önemlidir.

Makdisî'nin *Kitâbu'l-Emrâz*'ını incelediğimizde müellifin belirlemiş olduğu başlıkların, eserde geçen hadislerin genel hükmünü ifade etmesi itibarıyla Buhârî'nin *Sahîh*'ine benzediğini görmekteyiz. Kitabın tamamı okunmayıp sadece bu başlıkların okunmasıyla bile kitabın nelerden bahsettiği anlaşılabilir, Hz. Peygamber'in tıp ve hastalıklar ile ilgili bakış açısının ne olduğu kavranmış olacaktır. Biz de makalemizin bu kısmında yukarıdaki amaca matuf olarak Makdisî'nin koymuş olduğu bu başlıkları zikretmeye çalışacağız.

“*Allah'ın İmtihan Edeceği Kuluna Hayır Dilemesi*” başlığıyla kitabına başlayan Makdisî diğer başlıkları şu şekilde zikrederek devam etmektedir:

- *İmtihanların En Şiddetlisinin Peygamberlere Gelmesi.*
- *Eyyûb'un (as) İmtihanı*
- *Allah'ın Müslüman Salih Kullarından İmtihan Olanları Sevmesi*
- *Mü'minin Başına Gelen Sıkıntı ve Benzeri Şeyleri Allah'ın Onun Günahlarına Keffâret Kılması.*
- *Mü'minin Başına Gelen İmtihanların Onun Derecesini Yükseltmesi*
- *Humma ve Hastalığın Kişi İçin Bir Temizlik Olması*
- *Mü'min ve Münafığın Misali*

[26] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 238.

[27] Bu hadisler için bkz: Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 39, 51.

[28] Bu hadis için bkz: Makdisî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 70.

[29] Makdisî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 6.

- İmtihana Sabredenin Ahirette Güzel Bir Derece Kazanması
- Gözünü Kaybeden Bir Kişinin Karşılığını Allah'tan Bekleyip Sabretmesi Durumunda Kazanacağı Ecir
- Kişinin Sağlıklı İken Yapmış Olduğu Hayırlı Amellerin Mükâfatının Hasta İken de Verilmesi
- Musibet Anında İstircâ' Edenin (İnnâ Lillâhi ve İnnâ İleyhi Râci'ün diyenin) Ecri

Bu kısma kadar hastalıklar hakkında vârid olan hadisleri zikreden Makdisi buradan sonra “Kitâbu't-Tıbb” diye bir başlık açarak Hz. Peygamber'in tedavi ile ilgili sözlerini paylaşmıştır. Bizde buradan itibaren söz konusu bölümün başlıklarını zikredeceğiz:

- Hastalığın Allah'ın Bir Takdiri Olması
- Allah'ın İhtiyarlık Hariç İndirdiği Her Hastalığın Şifasını da Vermesi
- Her Hastalığın Şifasının da Olması
- Allah'ın Sevdiği Kulunu Koruması
- Şifanın Üç Şeyde Olması^[30]
- Bal Hakkında Söylenenler
- Yer Elması Hakkında^[31]
- Sürme Hakkında
- Gözü “Sabr” Adı Verilen Bir İlaç ile Pansuman Etmek
- Çörek Otu Hakkında
- Hacamat Hakkında
  - Baş Hacamati
  - Omuz ve Boyun Hacamati
  - İki Omuz Arası Hacamat
  - Ayak Yüzeyine Hacamat
  - Kadınlar İçin Hacamat
  - Hacamatın Yapılmasının Müstehab Olduğu Günler
- Ütüleme Hakkında
- Dağlama Hakkında
- Humma'nın Soğuk Su İle Tedavi Edilmesinin Emredilmesi
- Hind Otu ve Zeytin Yağı ile Tedavi Hakkında
- Hind Otu İle Tedavi Hakkında

[30] Hz. Peygamber'in burada zikredilen beyanına göre bu üç şey: Hacamat, Bal ve dağlama ile tedavidir.; Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 88.

[31] Yer elması olarak çevirdiğimiz الكمأة Anadolu'da yer mantarı olarak bilinmektedir. İlgili başlık altında yer elmasının suyunun göze faydalı olduğu Hz. Peygamber tarafından ifade edilmektedir.; Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 99.

- *Safran Ve Zeytin Yağı İle Tedavi Hakkında*
- *“Es-Sennâ” Sinameki Otuyla Tedavi Hakkında*
- *‘Acve Hurması ile Tedavi Hakkında*
- *“En-Nesâ” Kalça Damarı Hakkında*
- *Veba’nın Bulunduğu Yerlerden Uzak Durmak*
- *Çorbanın Faydası*
- *Baş Ağrısı Hakkında*
- *Yemeğe Sinek Düştüğünde Tamamını Batırmadan Çıkarmamak*
- *Kanayan Yarayı Durduran Şey Hakkında*
- *Yaraya Kına Konulması Hakkında*
- *Zerîra İsimli Özel Bir Koku Hakkında*
- *Alkol İle Tedavinin Nehyedilmesi*
- *Zehirle Yapılacak Tedavinin Nehyedilmesi*
- *İlaç Yapımında Kurbağanın Kullanılmasının Nehyedilmesi*
- *Panzehir Kullanımının Önemi Hakkında.*
- *Yorgunluk ve Uyuklamayı Gideren Şey Hakkında*
- *Kadınların Erkekleri Tedavi Etmesinin Mübah Olması*
- *Tabib Denmesinin Mekruh Oluşu^[32]*
- *Doktorluk Vazifesini Gereğince Yapmayanın Bundan Sorumlu Olması*
- *Temizlenme Hakkında*
- *Gece Namazının Vücuttaki Hastalıkları Defetmesi Hakkında*
- *Allah’ın Sadaka ile Kişiyi Kötülüklerden Alkoyması*
- *Hastanın Sağlıklı Bir Kimseyi Ziyaret Etmesinin Mekruh Oluşu Hakkında*
- *Bulaşıcılığın Olmaması Hakkında.^[33]*
- *“Gül” Hakkında^[34]*
- *Tedavide Büyünün Kullanılması Hakkında*
Büyünün Kullanılmasının Yasaklandığı Durumlar
Büyünün Allah’ın Takdiri Olduğu Hakkında
Zehirlenen Kimselere Büyünün Yapılabileceği Hakkında
Göz Değmesinin Hak Olduğu Hakkında
Gözü Değen Kişinin Abdestle Emredilmesi Hakkında
- *Musibeti Gideren Dua*

[32] Bu başlık altında zikredilen hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sas), kendisinin tabip olduğunu söyleyen birisine: “Sen refiksin tabip olan Allah’tır.” Demiştir. Makdisî, *Kitâbu’l-Emrâz*, 183.

[33] Hz. Peygamber (sas), tıbbî bir vakıa olan bulaşıcılığın inkar etmemiş, olan her şeyin Allah’ın takdiri ile olduğunu ifade etmek için bu sözü söylemiştir. Bkz: Makdisî, *Kitâbu’l-Emrâz*, 205.

[34] Bu kelime, erkeğin henüz çocuğunu emzirmekte olan hanımıyla ilişkiye girmesini ifade etmektedir. Bkz: Makdisî, *Kitâbu’l-Emrâz*, 210.

Görüldüğü üzere bu başlıklar Hz. Peygamber'in (sas) hastalıklara bakışını genel olarak ifade etmesi itibariyle oldukça önemlidir. Elbette bazı meselelerin bulunduğu dönemin şartları ve tıp anlayışı içerisinde değerlendirilmesi hayati önem arz etmektedir. Ancak Hz. Peygamber (sas) kendi döneminin tıbbî gelişmelerini yakından takip etmiş İslam'a uygun en doğru ve temiz tedavi yöntemini uygulamış ve tavsiye etmiştir. Biz de buradan itibaren özellikle Hz. Peygamber'in (sas) hastalıklara bakışını müstakil olarak ele almaya çalışarak günümüz insanının hastalıklar karşısındaki tavrının nasıl olması gerektiğini işbu nebevi anlayış doğrultusunda izah etmeye çalışacağız.

C. Kitâbu'l-Emrâz Özelinde Hz.

Peygamber'in Hastalıklara Bakışı

Hz. Peygamber'in hastalıklar ile ilgili hadislerini bir araya getirdiğimizde O'nun (sas) hastalıklara bakışını şu kavramlar üzerinden ifade edebiliriz: Musibet, Kefâret ve Ecir.

a. Musibet

Hz. Peygamber (sas) hastalıkları ilk olarak bir musibet olarak değerlendirmiş ve her gelen musibetin Allah'tan olduğunu bilinmesini istemiştir. Nitekim Efendimiz (sas): *"Allah'ın indirdiği hiçbir hastalık yoktur ki beraberinde devasını da indirmemiş olsun."*^[35] buyurarak hastalığında şifasının da Allah'tan olduğunu ifade etmiştir. Başka bir hadiste ise *"Allah'ın mü'min hakkında ki hükmüne şaşarım. Ona bir hayır isabet ettiğinde şükreder, bir musibet isabet ettiğinde ise hamdeder"*^[36], buyurarak bununla mü'minin başına gelen her şeyin Allah'ın bir hükmü olduğunu ifade etmek istemiştir. Hz. Peygamber (sas) hastalıkların tedavisinde kullanılan rukye'nin de Allah'ın kaderinden olduğunu ifade ederek^[37] hem hastalığın hem de onun tedavisinin kader olduğunu ifade etmiştir. O'nun (sas) hastalığa musibet olarak bakışı ve musibetin Allah'ın takdiri olduğunu söylemesi mümin sinelerde bir itminana ve sakinete yol açmış ahiret inancını pekiştirerek sonucunda Allah'a tam bir teslimiyeti ortaya çıkarmıştır. Hz. Peygamber'in bu bakışı sahabe içerisinde de yankı bulmuştur. Hz. Ömer devrinde Şam'da vuku bulan bir veba salgınında Hz. Ömer'in salgından kaçmak istemesi üzerine Ebû 'Ubeyde b. Cerrâh (ra): *"Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?"* dediğinde Hz. Ömer (ra):

[35] Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Cami'us-Sahîh*, (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2002); "Tıb", 1(No: 5678).

[36] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve Âdil Mürşit (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1998); 3/82 (No:1487).

[37] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 221.

“Evet, Allah’ın kaderinden yine O’nun kaderine kaçıyorum”^[38] diyerek bu anlayışı en güzel şekilde ifade etmiştir.

Yüce Allah da Kur’ân-ı Kerim’de birçok kez farklı münasebetlerle musibete dikkat çekmiştir. Bunlardan birinde: **“Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah’a göre kolaydır.”**^[39] Buyurarak musibet kavramının önceden takdir edilmiş bir gerçeklik olduğunu ifade etmiştir. Bir başka ayet-i kerimede ise: **“Allah’ın izni olmaksızın hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah’a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya iletir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir”**^[40] buyurularak musibetin Allah’ın izni ile gerçekleşebileceği ifade edilmiştir. Şu ayet-i kerimede konumuzla ilgili ve oldukça değerlidir: **“Onlar, başlarına bir musibet gelince, ‘Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz’ derler.”** Bu ayet-i kerimede Yüce Allah, müminin başına bir musibet geldiğinde ne söylemesi gerektiğini ifade ederek her şeyde olduğu gibi musibetin de bir ahlakının olduğunu belirtmiştir. Nitekim bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sas): *“Başına musibet gelen hiçbir müslüman yoktur ki Allah’ın emrettiği: ‘İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci’ûn. Allahım başıma gelen bu musibetten dolayı bana ecir ver ve bunu hakkımda hayırlı olana çevir.’ desinde Allah bunu onun hakkında daha hayırlı olana çevirmiş olmasın.”*^[41] Buyurarak ayet-i kerimede emredilen ve bir musibet esnasında söylenmesi gereken istirca’ sözlerini açıklamış bulunmaktadır.

İstirca’ yapmanın hayırlı neticeler sağladığına dair sahabe arasında da önemli bir örneklik vardır. Söz gelimi Efendimiz’in (sas) eşlerinden Ümmü Seleme (rah), önceki eşi Ebû Seleme’nin vefatı üzerine yukarıda ifade edilen istirca’ sözlerini söylemiş ancak: *“Müslümanlar arasında Ebû Seleme’den daha hayırlısı mı var ki?”* diye sormaktan da kendini alamamıştır. Allah’ın kendisine eş olarak Hz. Peygamber’i (sas) nasip etmesi üzerine ise: *“Allah bana daha hayırlısını nasip etti”*^[42] diyerek istirca’ emrinin hakikatte nasıl vuku bulduğunu belirtmiştir. Ziyâeddin el-Makdisî’de incelememize konu olan kitabına *“Musibet Anında İstircâ’ Edenin Ecri”*^[43] diyerek bir başlık açmış ve ilgili hadisleri burada zikretmiştir.

[38] Buhârî, “Tıb”, 30 (No:5729); Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ-i’t-Turâsî’l-Arabî, 1985); “Câmi’”, 22.

[39] Diyanet İşleri Başkanlığı (Erişim 15 Haziran 2020), el-Hadid 57/22.

[40] Diyanet İşleri Başkanlığı (Erişim 15 Haziran 2020), et-Tegâbun, 64/11.

[41] Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Cami’us-Sahîh*, thk. Nizar b. Muhammed el-Feryâbî (Riyad, Dâru’t-Tîbe, 2006); “Cenâiz”, 918.

[42] Müslim, “Cenâiz”, 918.

[43] Makdisî, *Kitâbu’l-Emrâz*, 65.

Hız. Peygamber (sas), bela ve musibetlerin en çok kimlere isabet ettiği hususuna da açıklık getirmiştir. Bu durum mümin sinelerde bela ve musibetlerin bir kula gelmesinin o kul hakkında Allah tarafından şerrin murâd edildiği veya o kulun Allah tarafından sevilmediği yanlış algısını da yıkmıştır. Nitekim bununla ilgili Ziyâeddin el-Makdîsî, “İmtihanların En Şiddetlisinin Peygamberlere Gelmesi”^[44] isimli bir başlık açmış ve bu başlık altında Hız. Peygamber’in (sas) şu hadisini zikretmiştir: *Bir gün Sa’d b. Ebi Vakkâs Hız. Peygamber’e gelerek: Ya Resûlullah! İnsanların en şiddetli musibet çekenleri kimlerdir? diye sormuş, bunun üzerine Hız. Peygamber (sas): Peygamberledir. Onlardan sonra Allah’ın sâlih kullarıdır. Onlardan sonra ise insanların en ideali olanlardır. Bir adam dini ölçüsünde bela ve musibet görür. Dini sağlam olanın musibeti de artar. Dini zayıf olanın ise musibeti de hafif olur. Bir adamın hiçbir günahı olmasa dahi yeryüzünde gezdiği müddetçe musibeti eksik olmaz.*^[45] demiş böylelikle ahlakına uygun hareket edildiği takdirde musibetin ve imtihanın mümin hakkında hayır olabileceğini ifade etmiştir.

İnsanların maruz kaldığı her türlü ruhi ve bedensel hastalıklar Hız. Peygamber’in musibet algısıyla anlaşılrsa bugün karşılaşılan pek çok hastalık hastaların direnme gücünü artıracak ve belki de maruz kaldıkları hastalığı atlatmada ciddi kolaylıklar getirecektir. Bu bile Hız. Peygamber’in insanı nasıl iyi anladığını ve analiz ettiğini görmemiz açısından müstesna bir örnektir.

b. Kefâret

Hız. Peygamber’in (sas) hastalıklara bakışını oluşturan ikinci kavram ise kefâret kavramıdır. O (sas), musibet olarak gördüğü hastalığın gerekleri yerine getirildiğinde kulun günahlarının örtülmesi olarak anlayabileceğimiz kefâret kavramını nazara vererek hastalığa farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Söz gelimi Hız. Peygamber (sas): “Mü’min’e isabet eden hiçbir meşakkat, keder, hastalık hatta önem verdiği hiçbir üzüntüsü yoktur ki Allah onu günahlarına kefâret etmesin”^[46]. buyurarak bu durumu açıklamıştır. Ziyâeddin el-Makdîsî’de kitabına “Mü’minin Başına Gelen Sıkıntı ve Benzeri Şeyleri Allah’ın Onun Günahlarına Keffâret Kılması”^[47] başlığını açmış ve bu başlık altında Hız. Peygamber’in şu hadisini rivayet etmiştir: “Bir diken bile olsa mü’min’e isabet

[44] Makdîsî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 28.

[45] Makdîsî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 29; Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk: Muhammed Fuâd Abdalbâki (Beirut: Dâru İhyâ-i'l-Kütübi'l-Arabi), “Fiten”, 23 (No:4023).

[46] Ebû İshâ Muhammed b. İshâ et-Tirmizî, *el-Câmi'ul-Kebîr*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beirut, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996); “Cenâiz”, 1 (No: 966).

[47] Makdîsî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 40.

eden hiçbir hastalık yahut acı yoktur ki onun günahlarına kefâret olmasın.”^[48] Bu hadisten sonra Makdisî, içerisinde kefâret yerine “düşürmek” manasına gelen “hatta” filinin kullanıldığı şu hadisi de bu başlık altında rivayet etmiştir: “Her hangi bir hastalıktan dolayı Müslümana isabet eden hiçbir sıkıntı yoktur ki Allah onun günahlarını ağacın yapraklarını düşürdüğü gibi düşürmüş olmasın.” Bu manada zikrettiğimiz son üç hadiste bizlere; büyük küçük, az çok fark etmeksizin Müslümana isabet eden her türlü sıkıntının onun için bir kefâret, günahlardan bir kurtuluş olduğunu göstermektedir.

Müslümanın, başına gelen her türlü hastalık veya sıkıntıdan dolayı günahlarının örtülmesi başka hadislerde günahlardan temizlenme manasına gelen “tahâret” kavramı ile ifade edilmektedir. Makdisî’de kitabına “*Humma ve Hastalığın Kişi İçin Bir Temizlik Olması*”^[49] isimli bir başlık açarak ilgili hadisleri burada zikretmiştir. Söz gelimi bir defasında Kuba ehlinde bir grup sahabe Hz. Peygamber’e Humma hastalığından dolayı serzenişte bulunmuş bunun üzerine Hz. Peygamber (sas): “Eğer derseniz sizin için Allah’a dua ederim ve bu hastalığınız kaybolur. Ya da bu hastalık sizin için temizlik (tahûr) olur.” buyurmuştur. Bunun üzerine onlar: Öyleyse bizim için temizlik olsun^[50], diyerek hastalığın kendileri için günahlardan temizlenmeye vesile olmasını istemişlerdir. Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber (sas): “Sara hastalığına tutulmuş hiçbir Müslüman yoktur ki o hastalıktan temiz/lenmiş olarak çıkmasın.”^[51] buyurarak hastalığın bir Müslüman için nasıl temizlik olabileceğini ifade etmiştir.

Kefâret kavramı Kur’ân-ı Kerim’de, çeşitli manalarda kullanılmaktadır.^[52] Ancak hadislerde ifade edildiği gibi günahların örtülmesi manasında kullanıldığı ayetlerde vardır. Bu ayetlerde günahların kefâret olunması; sadaka veren,^[53] takvalı olan,^[54] Kur’ân-ı doğrulayan,^[55] tövbe eden^[56], Allah’a inanan ve salih amel işleyen,^[57] kişilerin bir mükâfatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

[48] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 40.

[49] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 44.

[50] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 44.

[51] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 45.

[52] el-Mâide, 5/45; el-Mâide, 5/89; el-Mâide, 5/95.

[53] el-Bakara, 2/271.

[54] el-Enfâl, 8/29; et-Talâk, 65/5.

[55] ez-Zümer, 39/33.

[56] et-Tahrîm, 66/8.

[57] et-Tegâbun, 64/9.

c. Ecir

Hız. Peygamber'in (sas) hastalıklara bakışının son kavramı ise "Ecir" kavramıdır. Hız. Peygamber (sas) kişinin günahlarını örten hastalıkların sadece örtmekle kalmayacağını onun için bir ecirde olacağını ifade etmiştir. Kuşkusuz O'nun (sas) bu meyandaki beyanları hastalığa düşür olan nice insanın umudunu ve Allah'a bağlılığını artıracak niteliktedir. Özellikle salgın hastalıkların içerisinde bulunduğumuz şu dönemde Hız. Peygamber'in hastalığı bir ecir olarak görmesi oldukça önemlidir. Söz gelimi bir defasında Hız. Âişe (rah), Hız. Peygamber'e (sas) taun salgını hakkında soru sormuş Hız. Peygamber (sas) ise şöyle cevap vermiştir: "*Taun, Allah'ın dilediğine gönderdiği bir azaptır. Allah onu müminler için rahmet vesilesi kılmıştır. Tauna yakalanan ve bu salgının ancak Allah'ın takdiri ile olduğunu bilerek bulunduğu yerde sabredip kalan hiçbir kul yoktur ki Allah ona şehit ecri gibi bir ecir vermesin.*"^[58] Hız. Peygamber'in (sas) bu ifadeleri insanlığı kasıp kavuran salgın hastalıkların müminler için bir rahmet vesilesi olduğunu göstermektedir. Üstelik şartları yerine getirildiğinde şehit sevabına denk gelen bir sevaptan bahsedilmektedir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz üzere hastalığında bir ahlakı vardır. Bu ahlak yerine getirildiği takdirde beyan olunan müjdeler gerçekleşecektir. Bir Müslüman salgın hastalık gibi başına gelen her musibetin Allah'ın bir takdiri olduğu bilincinde olmadan hareket eder, isyan ve küfre kapı aralar, kaderi sorgular ve bu ahlakı tam manasıyla yerine getirmese söz konusu edilen bu mükâfatları elde edemeyeceği açıktır.

Ziyâeddin el-Makdisî'de hastalığın ecir olduğunu kitabının çok çeşitli başlıklarında zikretmektedir. Söz gelimi o, "*Gözünü Kaybeden Bir Kişinin Karşılığını Allah'tan Bekleyip Sabretmesi Durumunda Kazanacağı Ecir*", "*Musibet Anında İstircâ' Edenin (İnnâ Lillâhi ve İnnâ İleyhi Râci'ün diyenin) Ecri*" gibi başlıklar açarak bu durumu ifade etmiştir. Sadece bu başlıklarda değil; "*İmtihana Sabreden Ahirette Güzel Bir Derece Kazanması*", "*Kişinin Sağlıklı İken Yapmış Olduğu Hayırlı Amellerin Mükâfatının Hasta İken de Verilmesi*" gibi başlıklarda da hastalığın kul için bir ecir olduğunu belirtmektedir. Bu başlıklar altında zikredilen hadislerden birinde Hız. Peygamber (sas) şöyle buyurmaktadır: "*Yüce Allah kullarından bir kulunu iki sevdiğiyle (gözleriyle) imtihan ederde o kul ona sabrederse gözlerinin karşılığında ona cennet verilir.*"^[59] Bir başka hadiste ise siyahî bir hanım Hız. Peygamber'e (sas) gelerek sara nöbeti geçirdiğini bundan dolayı üzerinin açıldığını söyleyerek dua etmesini istemiştir. Hız. Peygamber (sas) ise: "*Dilersen sabret ve karşılığında cenneti kazan, dilersen de*

[58] Buhârî, "Tıb", 31 (No: 5734).

[59] Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz*, 61.

Allah'tan sana şifa vermesini dileyim.” demiş bunun üzerine hanım: Öyleyse sabrederim, ancak bu durumda iken üzerim açılıyor üzerimin açılmaması için dua etseniz, demiş Hz. Peygamber’de (sas) dua etmiştir^[60]. Görüldüğü üzere bu hadislerde hastanın hastalığından dolayı ecir alması; sabretmesi ve başına gelen hastalığın Allah’tan olduğunun bilincinde olmasına bağlanmıştır. Bir diğer hadiste ise kişinin sağlıklı iken yaptığı salih amelinin hastalığında da ona ecir olarak yazıldığı ifade edilmiştir.^[61] Bütün bunlar hastalığın kişinin ecir kazanmasında ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

d. Sonuç

Hicrî yedinci yüzyıl âlimi olan Ziyâeddin el-Makdisî, Hz. Peygamber’in hastalık ve tıp ile ilgili çoğunluğu sahih olan hadislerini bir araya getirdiği bu kitabında onun (sas) hastalıklar ve tıp ile ilgili genel görüşlerini anlamamıza yardımcı olacak bir uğraşın içerisine girmiştir. Onun bu uğraşı kendisinden sonra da bu alanda eserlerin telif edilmesine şerhlerin ve ihtisarların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Makdisî’nin kitabında zikrettiği başlıklarda oldukça önemlidir. Bu başlıklar hastalıklar ile ilgili genel bir bakış açısını okuyucuya kazandırması itibariyle oldukça müstesnadır.

Makdisî’nin *Kitâbu’l-Emrâz*’ı özelinde Hz. Peygamber’in hastalıklara bakışını tespit etmeye çalıştığımız bu çalışma bize bu alanın ne kadar önemli olduğunu ve her dönem güncelliğini koruduğunu göstermiştir. Ancak ne var ki bu alan istismara da açık olmuş bazen Hz. Peygamber’in bu sözleri yanlış anlaşılmalı ve sonucunda pek çok yanlış tedavi yöntemleri ortaya çıkmıştır. Hâlbuki bu hadisler kendi döneminin sağlık gelişimi içerisinde incelenmeli, Hz. Peygamber’in kime ne öneride bulunduğu bilinmeden gelişmiş güzel genel bir tıbbî hüküm gibi anlaşılmalıdır. Elbette her öneri o dönemde kalmamış bugün bile pek çok hastalığın tedavisinde yardımcı olarak kullanılmıştır. Ancak asıl olan Hz. Peygamber’in bu sözlerinden genel ve kapsayıcı bir anlayış ortaya çıkarıp her dönemde bunu tatbik edebilmektir. Bu da hastalıklar nezdinde; musibet, kefâret ve ecir olarak ortaya çıkarken, tıbbî olarak da; temizlik, helal oluş, mahremiyete saygı, kişiye göre tedavi ve sağlığın esas olması gibi genel esaslar ortaya çıkarmaktadır.

[60] Makdisî, *Kitâbu’l-Emrâz*, 49-50.

[61] Makdisî, *Kitâbu’l-Emrâz*, 63.

Kaynakça

- Kur'an-ı Kerim. Diyanet İşleri Başkanlığı (Erişim 15 Haziran 2020). <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Efendioğlu, Mehmet. "Ziyâeddin el-Makdisî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 44/491-495. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'us-Sahîh*. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- el-İsfehânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed İshâk. *Mevsû'atu et-Tıbbu'n-Nebevî*, thk. Mustafa Hızır Dönmez. (Kahire: Dâr-u İbn Affân, 1999).
- el-Makdisî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdolvâhid Ziyâeddin . *et-Tıbbu'n-Nebevî*. thk. Mecdi Fethi es-Seyyid. (Tanta: Dâru's-Sahâbeti't-Turâs, 1989).
- el-Makdisî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdolvâhid Ziyâeddin. *et-Tib ve'r-Rukayyât ve'l-Emrâz ve'l-Keffârât mine'l-Hadisî'n-Nebeviyyi'sh-Sherîf*. thk. Muhammed Hasan Muhammed İsmail. (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003).
- el-Makdisî, *Kitâbu'l-Emrâz ve'l-Keffârât ve't-Tıp ve'r-Rukayyât*. thk. Ebû İshak el-Huveynî el-Eserî. (Kahire: Dâr-u İbn Affân, 1999).
- es-Safedî, Selahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah. *el-Vâfi bi'l-Vefâyât*. thk. Ahmed Arnavut ve Türkî Mustafa. (Beirut: Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 2000).
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmi'ul-Kebîr*. thk. Beşar Avvâd Mâruf. (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996).
- ez-Zehabî, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târihu'l-İslam ve Vefâyâtü'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*. thk. Beşar Avvâd Ma'rûf. (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003).
- ez-Zehabî, *Tezkiratu'l-Huffâz*. thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî. (Haydarabad: Dâiretu Meârifî'l-Osmaniyye, 1956).
- İbn Ebi'd-Dünya, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî . *Kitâbu'l-Meraz ve'l-Keffârât*. thk. Abdulvekil en-Nedvî. (Bombay: Dâru's-Selefiyye, 1991).
- İbn Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvut ve Âdil Mürşit. (Beirut: Müessesetu'r-Risale, 1998).
- İbn Kayyım el-Cevzî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ebî Bekr . *et-Tıbbu'n-Nebevî*. thk. Ebu Ömer Mahmud Şevkî Müflîh. (Riyad: Dâru's-Selam, 2012).
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. (Beirut: Dâru İhyâ-i'l-Kütübî'l-Arabî).
- İbn Receb, Abdurrahman b. Ahmed b. Receb. *ez-Zeyl 'ala Tabakâti'l-Hanâbile*. thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Üseymîn. (Riyad: Mektebetu'l-Abîkân, 2005).
- İmam Mâlik, Ebû Abdullah Malik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta*. thk Muhammed Fuad Abdalbaki. (Beirut: Dâru İhyâ-i't-Turâsî'l-Arabî, 1985).
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'us-Sahîh*. thk. Nizar b. Muhammed el-Firyâbî. (Riyad: Dâru't-Tîbe, 2006).

